

RAHVUSARHIIVI ARENGUSIHID 2017–2020

TAUST JA AJARAAM

Rahvusarhiiv on valitsusasutus Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisalas, ühtlasi mälu- ja teadmusasutus, mis tagab Eesti ühiskonda peegeldava ning isikute õiguste tõendamiseks vajaliku teabe kestmise ja kasutamise.

Rahvusarhiivi töötajad lähtuvad oma tegevuses õigusaktidest, toetudes seejuures üldnimlikele põhiväärtustele, heale arhiivitavale, kutse-eetikale ja klienditeeninduse parimatele standarditele.

Rahvusarhiiv arendab rahvusvahelist koostööd väljakujunenud suundadel: osaletakse Euroopa Liidu riigiarhiivareid ümarlaua töös, Euroopa Komisjoni arhiivindusekspertide tööühma kohtumistel, Euroopa arhiiviportaali arendamisel, arhiivi- ja dokumendihalduse standardimise rahvusvahelistel seminaridel, rahvusvahelise filmiarhiivide föderatsiooni (FIAF), Euroopa filmiarhiivide ühenduse (ACE) ning Balti audiovisuaalarhiivide kolleegiumi (BAAC) tegevuses.

Valdkondlikult on juhtkohal digitaalarhiivindusalaste teadmiste ja kogemuste vahetamine ning professionaalsete oskuste täiendamine. Rahvusarhiiv osaleb olulistest rahvusvahelistes ühendustes ja projektides (Document Lifecycle Management Forum, Open Preservation Foundation, Preservica User Group, Archives Portal Europe Foundation). Väliskoostöö eesmärk on mõjutada tekkivaid standardeid. Prioriteetne on välja arendada andmebaaside arhiveerimise töövahend tarkvara.

2017. aasta teisel poolaastal on Eesti Euroopa Liidu Nõukogu eesistuja rollis, sellega kaasnevad arhiivinduslikud kohtumised pakuvad hea võimaluse neid teemasid laiemalt käsitleda.

Koostöös partneritega Eestis lähtub Rahvusarhiiv üldisest kasust (avalikust hüvest) ja ressursside otstarbeka kasutamise põhimõttest. Peamised ühishuvi valdkonnad on teabe kättesaadavus ja digitaalne säilitamine.¹ Rahvusarhiivi publitseerimistegevus on mõjus ja märgatav ajalooteaduse arengu kontekstis. Peale selle panustab Rahvusarhiiv eesti kultuuri edenemisse ja säilimisse rahvuskaaslaste programmi raames.

Rahvusarhiivi arengut alates selle (taas)loomisest 1999. aastal saab kokku võtta kui järjepidevat liikumist efektiivsema arhiivihalduse ja kliendikesksema teenusepakkumise poole. Numbrites väljendatuna tähendab see täna tegutsemist seitsmes hoones (1999 – 18), 72% arhiivide hoidmist nõuetekohastes hoidlatingimustes (1999 – 2%), 200 töötajat (1999 – 356) ning sajakordselt kasvanud arhiivikülastuste arvu. 2017. aasta algul avatakse Tartus Rahvusarhiivi uus peahoone Noora, organisatsiooniliselt on riigi arhiivindus koondunud ühe ja ainsa nimetuse – Rahvusarhiivi – taht senise mitme arhiivi asemel. Käsikäes organisatsiooniliste muutustega on aastatel 2016–2017 uuenduskuri teevad läbi juhised, ellu kutsutakse arhiivimoodustajatele suunatud üleandmisprotsessi toetav koolituskava, arhiividele juurdepääs avardub ning jätkub vabatahtlike kasutamine erinevates arhiivitöö lõikudes ja ühisloome projektide kaudu.

---

¹ Osaletakse Eesti mäluasutuste ühisportaalides, mäluasutustele ühiste märksõnastike ja klassifikaatorite väljatöötamises ja ühisloome projektides ning ollakse avatud veebiressursside pakkumisel partneritele, samuti ka mäluasutuste säilituspilves ja üksteise kolmanda koopia hoidmisel.

Lähiaastate tegevuse kavandamisel tuleb arvestada Euroopa Liidu andmekaitse reformi mõjuga arhiivindusele, autoriõiguse põhimõtete ümbervaatamisest ja säilituseksemplari seadusest tulenevaga, aga samuti riigireformi nõuetega. Kindel saab olla, et olulisel määral intensiivistub digitaalselt sündinud dokumentide üleandmine asutustest arhiivi. Põnevat väljakutset pakub arhiivikasutajate struktuuri jätkuv muutumine ning koostöö globaalsete arhiiviportaalidega.

Keskne ja koostööd nõudev suurprojekt vaadeldaval perioodil on Rahvusarhiivi Tallinna hoone, mis hõlmaks filmiarhiivi ja kõiki Tallinnas tegutsevaid osakondi, rajamise eeltööd.²

KOGUMINE

Kogumisvaldkonna peamine eesmärk perioodil 2017–2020 ongi võimaluste loomine kord juba sisestatud teabe taas kasutamiseks, eriti arhiivikirjelduste koostamisel. Silmas peetakse teavet, mis kogutakse arhiivimoodustaja liigitusskeemide kooskõlastamise, hindamise, arhiiviskeemi ja teatmestu kooskõlastamise ja muude kontaktide käigus.

Seni puudub vahend, mis käsitleks arhivaalide üleandmist arhiivi ühtselt tajutava töövoona³, abistaks asutusi arhiivikirjelduste koostamisel ning oleks Rahvusarhiivile infopangaks kogumis- ja hindamisalaste otsuste tegemisel.

Alates aastaist 2008–2009 sünnib enamik dokumente digitaalselt. Kümne aasta möödumisel, seega käesoleva arengukava perioodil, peaks üleantava arhiiviväärtusliku digitaalsete kogus suurenema. Samas on teada, et asutustel on erinevas raskusastmes probleeme, mis pidurdavad digidokumentide sujuvat üleandmist.⁴ Rahvusarhiiv on probleemid ja teataval hulgal võimalikke või alternatiivseid lahendusi kaardistanud.

Tegevused

1. Kogumispoliitika (sh hindamis põhimõtete) sõnastamine ja rakendamine, selle tutvustamine partneritele.
2. Astra (Asutustega töö rahvusarhiivis) mooduli rakendamine: liigitusskeemide masinloetaval kujul kooskõlastamine, hindamisotsuste standardimine ja eelkoostatud arhiivikirjelduste loomine.
3. Lahenduse leidmine andmekogude arhiveerimiseks.

1. Hindamine

Arhiiviseadusega sätestatud üleminek makrohindamisele on Rahvusarhiivi poolt juurutatud.⁵ Arhiivimoodustajaid, kelle põhitegevus on hindamata, on jäänud veidi üle 100. Nende hindamine saab olema kõnealuse arenguperioodi rutiinne tegevus. Makrohindamise meetodika on seni olnud

---

² Lähteülesanne, projekteerimistingimused, krunt jms. Hoone lahendaks tänapäevaselt juurdepääsu- ja säilitusvajadused Tallinnas.

³ Loo liigitusskeem – kooskõlasta liigitusskeem – lase dokumendid hinnata – kirjelda arhivaalid – anna arhivaalid üle.

⁴ Digitaalse arhiveerimise terviklik analüüs, PWC 2016.

⁵ Ligikaudu 28% avaliku sektori asutustest on arhiivimoodustajad, neist omakorda 84% põhitegevuste dokumendid on hinnatud.

siiski liialt registrikeskne (aluseks riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riiklik register) ning pole piisavalt käsitletud avalike ülesannete täitmisega seotud erinevaid organisatsioone, sihtasutusi ja aktsiaseltse. Tulemuseks on resurssimahukas juhtumipõhine lähenemine.

Arhiivinduslike põhimõtete rakendamine andmekogudele on avaliku sektori dokumendi- ja arhiivihalduses üks suurem praktilist lahendust nõudev ülesanne. Rahvusarhiiv on seni andmekogusid hinnanud peamiselt arhiivimoodustajate põhifunktsioone vaagides ning suuremate üldhindamisotsuste raames, kuid selline lähenemine ei vasta enam vajadusele. Tarvilik on riiklike andmekogude arhiiviväärtuse kiire väljaselgitamine funktsioonipõhise makrohindamise meetodeid kasutades.⁶

Tegevused

1. Makrohindamise laiendamine avalikke ülesandeid täitvatele seni hõlmamata organisatsioonidele.
2. Riigi andmekogude hindamine.
3. Koostöö RIHA ja asutuste IT/DH suunal arhiivinduslike põhimõtete rakendamiseks riigi arhiiviväärtuslikele andmekogudele.

2. Nõustamine ja teavitus

Rahvusarhiiv on uuendamas arhiivimoodustajatele mõeldud juhendmaterjali arhiivihaldusprotsesside nõuetekohaseks läbiviimiseks. Uuendatud juhised on senisest praktilisemat laadi samm-sammult õpetused, mis järgivad kindlalt arusaadavat protsessi. Asutuse vaatenurk dokumendihalduse ja juhiste suunal on teatavasti laiem kui Rahvusarhiivi oma (fookus arhivaalidel), mistõttu on mõistlik kaasata teisi juhiseid andvaid osapooli. Kaasamisel on seni peetud lahenduseks koostööd Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi poolt veetava dokumendihaldusnõukoguga.

Rahvusarhiivil on hetkel võimalused (sh hoidlad) nii digidokumentide kui ka paberarhiivide vastuvõtuks. Siiski pole asutused digiarhivaalide üleandmise võimalust piisavalt teadvustanud, nende digiteadlikkus on madal ja digiainesega aktiivselt ei tegelda. Rahvusarhiivil tuleb luua võimalused asutuste digitaalarhiivindusliku teadlikkuse tõstmiseks, pöörates tähelepanu erinevatele sihtrühmadele (nt seniste dokumendihaldurite ja arhivaaride kõrval ja ka asemel IT-personalile).

Tegevused

1. Rahvusarhiivi juhiste ja neid toetava veebikeskkonna käivitamine, dokumendihalduse juhiseid väljaandvate osapoolte (MKM, AKI, DHN) kaasamine ja sihtrühmade teavitamine.
2. Arhiivimoodustajatele praktilise suunitlusega koolitusprogrammi (kogu arhiiviväärtusliku teabe, sealhulgas andmekogud, üleandmine) väljatöötamine, sidumine üleandmisprotsessi ja Rahvusarhiivi kogumisplaaniga.
3. Eraõiguslike asutuste ja isikute tõhusam teavitamine dokumentide arhiivi üleandmise võimalusest.

---

⁶ Ebaselgus riiklike andmekogude arhiiviväärtuse osas on ka peamine põhjus, miks seni pole teostunud tõhus koostöö andmekogude töötajatega, seda eriti riigi infosüsteemi haldussüsteemi (RIHA) võimalusi arvestades.

3. Arhivaalide vastuvõtt

Rahvusarhiivil on olemas kogemused digiarhivaalide vastuvõtuks EDHSist. Tänapäevaks on selgunud, et manuaalne andmekvaliteedi kontroll on võimalik vaid üksikjuhtumi korras, erandina, suure hulga asutuste puhul on manuaalne andmekvaliteedi kontroll võimatu.

Rahvusarhiivil pole hetkel kuigi palju praktikat andmekogude vastuvõtmisel. Lühiajal tuleb ometigi alustada arhiiviväärtuslike riiklike andmekogude vastuvõetuga. Protsessi käivitamine aitab tõsta asutuste teadlikkust, kasutada rahvusvahelistes projektides (nt E-ARK) saadud kogemusi ja töövahendeid ning välja töötada juhendmaterjali andmekogude üleandmiseks Rahvusarhiivi.

Samuti puudub digitaalselt sündinud filmide ja kaasneva teatmestu rutiinse vastuvõtmise kogemus. Säilituseksemplari seaduse jõustumine 2017. aasta alguses toob kaasa vajaduse toimivate töövoogude sisseseadmise filmide arhiveerimiseks.

Üleminek makrohindamisele on olnud tõhus avaliku sektori asutuste funktsioonide käigus loodud dokumentide osas, kuid jätab augud valdkondadesse, mis eksisteerivad väljaspool riiki ja avalikke ülesandeid (sh ka tervet ühiskonda puudutavad sündmused). Eesti ühiskonda peegeldava teabe kogumiseks tuleb sellistele valdkondadele järjest rohkem tähelepanu pöörata.

Tegevused

1. Kogumisplaani koostamine, ajakava kokkuleppimine asutustega.
2. DB Preservation Toolkiti (vm analoogi) rakendamine arhiiviväärtuslike riiklike andmekogude arhiveerimisel, partnerite koolitamine, regulaarsete väljavõttude ja tõmmiste välja kokkuleppimine arhiivimoodustajatega.
3. Digitaalselt sündinud filmide ja kaasneva teatmestu vastuvõtmise töövoos sisseseadmine ning tehnilise platvormi loomine.
4. Digitaalsete andmekvaliteedi kontrolli automaatsete töövahendite loomine ja rakendamine vastuvõtuprotsessis.
5. Väljaspool avalikku sektorit eksisteerivate ühiskonnaelu valdkondade teabe aktiivne kogumine.
6. Partnerlus Riigikantseleiga EV 100 materjalide (sh audiovisuaalia) kogumisel ja säilitamisel.

SÄILITAMINE

1. Hoidlad Tartus

Tartus valminud uus arhiivihooned Noora määrab paljuski lähiperioodi tegevused. Uued kaasaegsed hoidlad tingivad kõikide pakutavate võimaluste kasutamiseks ka mitme senise tööprotsessi ja juurdunud tava muutmist. Seetõttu on Tartus säilitusvaldkonna lähiaastate tegevuse keskmes uue hoidlakompleksi rakendamine. Kasutusse jääb ka 2000. aastal valminud Vahi tänava hoidla.

Tegevused

1. Noora hoidlate topograafia koostamine ja sisestamine AISi.

2. Noora hoidlate säilituskeskkonna tingimuste seire ning optimeerimine.⁷
3. Keskkonnatingimuste salvestamiseks ja analüüsimiseks võetakse kõikides hoonetes kasutusele infot wifi abil operatiivselt edastavad andmelogid.
4. Selgitatakse välja ja koondatakse Noorasse need fondid, mille säilikud on hetkel hoiul kahes erinevas hoones (Vahil ja Nooras), kuid suure kasutushuvi tõttu on neid otstarbekas säilitada Nooras.
5. Lisaks ühele Vahi tänava hoones juba kasutuses olevale kaardihoidlale kohandatakse Rahvusarhiivi suureformaadiliste arhivaalide säilitamiseks sobilikuks veel üks hoidla.
6. Aasta jooksu analüüsitakse ja vajadusel muudetakse Tartu säilitusosakonna ja kasutusosakonna senist töökorraldust, eesmärgiga keskendada hoiuvaldkonna töötajad peamiselt ennetavale säilitustegevusele nii Nooras kui ka Vahi tänava hoones.⁸
7. Teostatakse Noora maja riskianalüüs ning koostatakse ohuplaan ja rakendatakse vajalikke ennetusmeetmeid.

2. Hoidlad Tallinnas

Tallinnas paiknevad paberarhivaalid alates 2017. aastast senise kolme hoone asemel kahes — Maneeži ja Madara tänavas. Neljandik arhivaalidest on kolitud Noorasse, osaliselt on kogusid Tallinna piires ümber paigutatud.

Endiselt on probleemiks, et majad on amortiseerunud ja ei vasta tänapäevastele nõuetele. Ehituslikest eripäradest ja majade vanusest tulenevalt on hoidlate mikrokliima hoidmine stabiilsena ja soovituslike näitajate piirides äärmiselt keerukas ja kallis.⁹

Probleemne on rullidele pakendatud, konserveeritud ja digitud kaartide hoidlasse paigutamine. Spetsiaalne kaardihoidla asub Tartus Vahi hoones, kuid seal ei ole piisavalt vaba ruumi. Digitud kaartide formaadist lähtuv hoidlasse paigutamine on muutnud keeruliseks topograafia haldamise. Täna saab siduda ühe säiliku ühe asukohaga hoidlas, kuid formaadist lähtuva hoiustamise tõttu võivad säiliku lehed asuda eri hoidlates.

Tegevused

1. Selgitatakse välja ja koondatakse need fondid, mille säilikud on pärast kolimisi Tallinna piires hoiul erinevates hoidlates.
2. Otsitakse lahendus Madara tänava hoidla seinte märgumise tõkestamiseks.
3. Lahendatakse nende säilikute asukohainfo haldamine, mille lehed asuvad formaadi tõttu Rahvusarhiivi eri hoidlates.

⁷ Vajalik on umbes ühe aasta pikkusel ajaperioodil temperatuuri- ja niiskusparameetrite jälgimine ja selle analüüsi alusel vajadusel kliimaseadmete tehniline seadistamine.

⁸ Keskkonnamonitooring, seisundiuuringud, olemikontroll, arhivaalide puhastamine ja ümbristamine, hoidlate ja arhivaalide hooldus, digiettevalmistus jms.

⁹ Eraldi tuleks välja tuua Madara 24 hoone esimesel korrusel asuv M3 hoidla, millel on kaks vana välisseina — neisse koguneb välisniiskus.

3. Hoidlad filmiarhiivis

Filmiarhiivi hoone (Ristiku 84) probleem on amortiseerumine ja tänapäevastele nõuetele mittevastavus,¹⁰ mistõttu on Tallinna hoidlate säilitustingimused otseselt sõltuvad aastaegade vaheldumisest.¹¹ Samuti on keeruline õhutemperatuuri ja -niiskust stabiilsena hoida Rakvere filmihoidlates. Tallinnas ei ole vaba hoidlapinda ning probleeme tekitavad nitrofilmide ja magnetheli kandjate hoiustamistingimused. Puudub ruum lagunevale materjalile, mis tuleb ülejäänud kogust eraldada, sest äädikhappe sündroom on «nakkav»: see käivitab kõrvalolevatel, vähem kahjustunud lintidel keemilise vananemise reaktsiooni. Laiendamist vajavad video-, heli- ja klaasnegatiivide hoidlad, iseäranis aga filmihoidlad, et paigutada ära Eesti Rahvusringhäälingu arhiivist saabuval filmid.¹² Puuduvad hoiuruumid filmiplakatitele ja esemekogule (fotoaparaadid, filmikaamerad, -projektorid jms). Lisaks puuduvad vahehoidlad, kus hoiustada äsja arhiivi saanud kogusid olemikontrolli tegemise ajaks; suuremaid kogusid vastuvõtul; digimisel ja konserveerimisel olevaid materjale ning tellimustöid.

Tegevused

1. Filmide osa topeltkoopiaid viiakse üle Rakverre, et leevendada Tallinna hoidlate ruumipuudust.
2. Korrastatakse ja pakendatakse filmiplakatite kogu, digitud plakatid transporditakse suureformaadiliste arhivaalide hoidlasse.
3. Kaasajastatakse Rakvere ja Tallinna hoidlate mikrokliima monitoorimissüsteem, et tagada stabiilsus.

4. Digitaalsete säilitamine filmiarhiivis

Säilitusmahtude suurenemise tõttu on teravnenud vajadus digitaalselt sündinud ainese andmekvaliteedi kontrollimise tegevuste automatiseerimise ja selleks sobilike tööriistade loomise järele. Failide haldamine (sh kontroll, ümbernimetamine, metaandmete haldus jms) on hetkel keeruline ja aeganõudev, sest puudub meediahaldustarkvara.

Tegevused

1. Kaardistatakse hetkeprobleemid, tutvutakse erinevate audiovisuaalarhiividele mõeldud tarkvaralahendustega ja nende võimaliku ühilduvusega Rahvusarhiivi infosüsteemidega.
2. FISi ja FOTISE uuendamise käigus töötatakse välja digitaalselt sündinud filmide ja fotode tehnilise kirjeldamise töövood.

5. Konserveerimine

Tallinna konservaatoritele on eelmise arengukava perioodi lõpuks sisustatud uued tööruumid (sh märgtöötlus) Maneeži tänavale. On piisavalt lauapinda suureformaadiliste arhivaalide töötlemiseks, saab konserveerida keerukamaid arhivaale, mis seni polnud võimalik. Oluliselt on paranenud praktika- ja koolitusvõimalused.

¹⁰ Rahvusvaheline standard näeb ette filmide pikaajalise säilitamise temperatuuril -5 °C / RH 35%.

¹¹ Suhteline õhuniiskus kõigub aasta lõikes kuni 20%, õhutemperatuur kuni 7,5 °C.

¹² Prognoositav lisandumine on umbes 70% praegusest mahust.

Tartus on Noora avanud valdkonnale täiesti uue perspektiivi. Peamise tööloiguna jätkatakse digimiseks valitud arhivaalide ettevalmistamist (kaardi- ja plaanimaterjal, hooneregistrid, EELK-le kuuluvad genealoogilist informatsiooni sisaldavad dokumendid jmt).

Audiovisuaalkollektsioonide digimise intensiivistumisel on vajalik leida lisavahendeid (tööjõudu) arhivaalide eelnevals konserveerimiseks. Puuduvad võimalused filmide tehnilistel kaartidel (praegu paberil ning Exceli ja/või Wordi failidena) olevate andmete veebipõhiseks haldamiseks, mistõttu ei ole info leitav ega avatud laiemaks interpretatsiooniks ega kogude täpsemaks kaardistamiseks. Suuremahuline ja aeganõudev töö on nitro- ja atsetaatpõhimikul filmide, samuti magnethelide läbivaatus 3–5 aasta tagant. Need töövood nõuavad filmikonservaatorite professionaalsete oskuste pidevat arendamist ja on tekitanud vajaduse noorte konservaatorite väljakoolitamiseks.

Tegevused

1. Viiakse lõpule Tartu uute tööruumide sisustamine uuringu- ja analüüsiseadmetega arhivaalide koostismaterjalide mehaaniliste omaduste ja säilivuskvaliteedi hindamiseks.
2. Massneutraliseerimise vajaduse väljaselgitamiseks teostatakse raamatukogutrukiste seisundiuring.
3. Erialaste sisekoolituste korraldamisel ja väliskoolituste valikul võetakse eesmärgiks tagada arhiivile eripäraste keerukamate konserveerimisoskuste jätkusuutlik areng.¹³
4. Lepitakse ülearhiiviliselt kokku konserveerimistöde kirjeldamise maht ja dokumenteerimise ühtsed põhimõtted (sh info kahjustatud säilikute kohta) ning luuakse dokumentatsiooni elektroonilise säilitamise ja juurdepääsu rakendus.
5. Jätkatakse koostööd konserveerimist õpetavate kõrgkoolidega tudengite praktikabaasina.
6. Jätkub konserveerimisalane koostöö eri riikide rahvusarhiivide vahel ja osaletakse rahvusvaheliste säilitusstandardite koostamise töörühmade töös (ISO).
7. Teostatakse nitrofilmi- ja magnethelikogude seisundiuring ning sellest tulenevalt määratakse digimisprioriteedid.
8. Negatiiv- ja positiivfilmide säilivuse tagamiseks ning digimise ettevalmistamiseks soetatakse professionaalne puhastusseade, mille paigutamiseks luuakse nõuetekohased tingimused.¹⁴
9. Parandatakse filmikonservaatorite töötingimusi (kohtvalgus, õhu väljatõmme).
10. Restaureeritakse kunstiväärtusega fotoalbumid; kaardistatakse ja korrastatakse esemekogu.
11. Filmikonservaatorite järelkasvu tagamiseks koolitatakse tudengeid; filmiarhiivi kogude põhjal valmivate uurimistöde abil üritatakse tõsta eriala atraktiivsust õpilaste ja tudengite seas.

---

¹³ Näiteks erinevate köitelikide ja -stiilide praktiline teostamine, pärgamentürikute konserveerimine, seisundiuringud ja laborianalüüsid.

¹⁴ Seal hulgas piisav võimsusega ventilatsioonisüsteemi rajamine (õhuvahetus 8x tunnis).

6. Digimine

Tartus Nooras on modernsed tingimused arhivaalide digimiseks. Tallinnas toimub digimine Madara tänava hoones kahes ruumis. Ruumid on skanneritega maksimaalselt sisustatud ja tänase ruumilahendusega digimismahtusid suurendada võimalik ei ole.

Filmiarhiivis on digimise intensiivistumise tulemusel takistuseks muutunud säilike ettevalmistamine. Järjest aktuaalsemaks muutub vananenud või kaduvatele kandjatele (sh VHS) salvestatud audiovisuaalse ainese säilitamine ja digimine. Amatöörfilmitegijate suur surve on tinginud 8 ja 16 mm filmide digitellimuste kasvu, see omakorda põhjustab vajaduse kiirema ja kvaliteetsema teenuse järele. Olemasolev übersalvestustehnika (CTM HDC Series Telecine) võimaldab 16 mm filmist teha vaid läbivaatuskoopiaid, mille kvaliteet ei rahulda professionaalidest tellijaid (tele- ja filmitootjaid). Samuti on vaja lisaressursse magnethelide digimiseks välisteenusena, sest äädikhape sündroom süveneb, kuid filmiarhiivis 35 mm magnethelide digiteerimise võimekus puudub.

Tegevused

1. Jätkatakse digimist vastavalt prioriteetide nimekirjale, arvestades prognoositavat kasutajahuvi¹⁵ ja arhivaalide füüsilist seisundit. Digimisvalikul arvestatakse lisakriteeriumina ka võimalust ühisloomes indekseerimise ja täiendava kirjeldamise kaudu anda kogudele lisandväärtust.
2. Analüüsitakse vajadust ja võimalusi täiendada digitehnoloogilisi lahendusi uute seadmete või teenustega, nt COM-seadme, 3D skanneri soetus või vastava teenuse sisseost.
3. Digitakse ülisuureformaadilised kaardid (~60 lehte), milleks seni puudus tehniline võimekus.
4. Korrastatakse töövood ja mitmekesistatakse tööülesandeid töötajate tervist ja motivatsiooni silmas pidades.
5. Koostatakse audiovisuaalsete arhivaalide seisundiuuringutel põhinev digimisprioriteetide nimekiri.
6. Koostatakse kaduvate meediumite (sh analoogvideo) digimise töövood ja kirjeldatakse prioriteetid.
7. Kaasajastatakse digimisruumide töökeskkonda ja leevendatakse tolmutprobleemi (ventilatsioon, töövahendid ja -tingimused).
8. Ühtlustatakse üksustevahelised töövood filmiplakatite ja suureformaadiliste fotode ning klaasnegatiivide digimisel.
9. Soetatakse 8 mm/16 mm filmiskanner.

---

¹⁵ Eelkõige isikuloolised allikad eri fondidest. Uue allikaliigina alustatakse kohaajaloo allikate digimisega (kinnistusregistrid, mõisate kinnistustoimikud, talude laenuitoimikud, talundilehed, põllumajandusloenduste materjalid). Suurt huvi tuntakse fotosid sisaldavate isikutoimikute vastu.

KASUTAMINE

Kasutusvaldkonna peaeesmärk perioodil 2017–2020 on Rahvusarhiivi kogude kasutamise avardamine ning kasutusvormide mitmekesistamine, et pakkuda kvaliteetsemat arhiiviteenust ja täpsemat arhiivisisu, seda kõike koostöös arhiivikasutajate ja huvirühmadega.

Rahvusarhiivi mitmekesise ja ulatusliku arhiiviainese kasutamine tugineb täisdigitaalsele teatmestule, elektroonsetele teenustele ning *on-line* digisisule, jõudsalt on kasutusele võetud erinevad ühismeediakanalid. Samas vajavad kesksed e-lahendused ajakohastamist, et paremini vastata kasutajate vajadustele ja muutunud tehnoloogilistele oludele.

Rahvusarhiivi peahoone Noora avamine mõjutab oluliselt igapäevast arhiivikasutust. Lähiaastate peamine ülesanne on Noora rakendamine töösse, et see toimiks keskusena nii arhiivi klientide kui ka arhivaaride jaoks. Ulatuslik kogude ümberpaigutamine Tallinnast Tartusse muudab oluliselt uurimistingimusi; paindlikkus töökorralduses ja klienditeeninduses peavad tagama uurijatele sujuva kohanemise muutunud oludega.

1. E-rakendused

Rahvusarhiivi keskne infosüsteem AIS valmis 2004, digiportaali Saaga 2005. Vahepealsetel aastatel kaasnud IKT ja traditsioonilisemate tehniliste lahenduste jõuline ja kiire areng nii maailmas kui ka Eestis (sotsiaalmeedia ja e-teenused, multimeedia, nutitelefonid, tahvelarvutid, äpiteenused) tingib kesksete veebirakenduste kaasajastamise vajaduse.

Tegevused

1. Saaga uuendamine (digitud kujutiste kasutusmugavuse tõstmine, funktsionaalsus, töökiiruse suurendamine, nutidisain).
2. Juurdepääsupiirangute haldamine digitaalse ainese puhul ja veebipõhiselt. Piirangute haldamise terviklahendusele tehakse juriidiline ja tehniline analüüs ning lahendus võetakse kasutusele.
3. AISist kujundatakse keskne kasutuskeskkond, millesse integreeritakse sujuvalt kõik senised, ka väiksemad teatmestu haldamise eesmärgil loodud andmebaasid ja arhiivikirjeldusi käsitlev teave.
4. Uuendatakse andmebaasi FIS, see muudab filmide tehniliste kaartide andmed (sh seisukord, topograafia jm) hallatavaks infosüsteemis.¹⁶
5. Uuendatakse andmebaasi FOTIS, et võimaldada fotomaterjali ja selle seisukorra täpsemat kirjeldamist ning muuta andmed kergemini otsitavaks ja hallatavaks.

2. Mitmekesine arhiiviteave, ühisloome

Infoühiskonna väljakutsed nagu kliendihuvi prognoosimatu muutumine ja killustumine, tihenev konkurents tähelepanu- ja vabaajaturul ning teabe autentsust devalveeriv infoküllasus muudavad üha olulisemaks kogude aktiivse vahendamise ning arhiiviinfo kvaliteedi tõstmise.

---

¹⁶ Andmed viiakse ühtlasi vastavusse rahvusvahelise metaandmete standardiga (EN 15907:2010).

Kogude tõhusama avamise eelduseks on nende täpsem kirjeldamine ja märksõnastamine. Eeskätt tuleb ära kasutada inimeste valmidust osaleda AISi kirjade täiendamisel ja parandamisel ning ainese märksõnastamisel.

Kasutajate teadmiste kasutamine ja pühendumuse rakendamine ühisloome vormis on end igati õigustanud ning eesmärk on seda koostööd jätkata ja mitmekesistada. Võimalikud projektid vaadatakse üle iga-aastaste arendusülesannete kavandamisel.

Tegevused

1. Fondi ERAF 130SM (ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee lõpetatud uurimistoimikute kollektsioon) digitud kartoteekide¹⁷ sisestamine.
2. 1939. aasta põllumajandusloenduse talundilehtede indekseerimine ja sidumine kinnistute andmebaasiga.
3. Vabadussõjas osalenute nimekirjade indekseerimine ja Vabadussõja fotoalbumite täielik kirjeldamine, tähistamiseks Vabadussõja 100. aastapäeva. Sellele eelneb vastavate kogude täiendav digimine.
4. Fotode märksõnastamine FOTISes.
5. AISi kirjelduste täiendamine ja märksõnastamine.
6. Väljaspool Eestit elanud eestlaste nimede ühisloomeprojektina indekseerimine, mis põhineb digitud arhiividel, eelkõige Eesti Vabariigi konsulaarmaterjalidel ning aastani 1940 riigi poolt loodud ja omaalgatuslikult tekkinud organisatsioonide arhiividel.

3. Uurijateenindus ja kogude populariseerimine

Digitaalne mõõde mõjutab üha enam klienditeenindust uurimissaalides, lisaks ajendavad kogude ulatusliku kolimisega kaasnevad muutused arhivaalide kasutamises otsima paindlikke ja klientide ootustele vastavaid lahendusi. Näiteks audiovisuaalsete arhivaalide kasutamise puhul ootavad kasutajad veebipõhiseid lahendusi.

Kasutajatele suunatud regulaarsed infoüritused (teemapõhised uurijatunnid ja loengud) on leidnud hea vastuvõtu, kavas on ettevõtmist laiendada.

Näituste koostamisel on lisaks sisulisele tasemele oluline eksponeerimisvõimaluste avardamine: luua enam rändnäitusi ning esitada näitusi läbimõeldumalt veebis.

Noora õppeklassi olemasolu loob arhiivpedagoogika taaskäivitamisele Tartus hea aluse, võimaldades aktiivselt kasutada erinevaid õppevorme, nt arhiivitunde. Lisaks traditsioonilistele sihtrühmadele — õppuritele ja tudengitele — tuleb senisest rohkem tähelepanu pöörata ka seenioritele, hobikasutajaile jt.

Tegevused

1. Noora näitusealal eksponeeritakse EV 100-le pühendatud püsinäitust „Keerdkäigud“ ning igal aastal korraldatakse neli avalikku loengut, mis tutvustavad näitusel eksponeeritud riikluse alusdokumente.

---

¹⁷ Poliitilistel põhjustel süüdimõistetute operatiiv-teatmekaartoteek 1920–1990.

2. Isepildistamine uurimissaalides muudetakse statsionaarsete töökohtade sisseseadmise kaudu kasutajatele mugavamaks ning seotakse arhiivi infosüsteemidega, eesmärgiga integreerida kasutajate poolt tehtud pildid andmemassiivi ja võimaldada täiendavate teenuste väljatöötamist edaspidi.
3. Analüüsitakse audiovisuaalsete arhivaalide kasutamiseks sobivate veebilahendusel teenuste kliendivajadust ja juurutatakse sobivad rakendused.
4. Nooras hakkavad toimuma regulaarsed filmipäevakud, kus tulevad esitlusele eeskätt autoriõigusega kaitstud tööd.

TEADUS- JA PUBLITSEERIMISTEGEVUS

Teadus- ja publitseerimistegevuse edendamine on Rahvusarhiivi üks põhiülesannetest. Rahvusarhiivi eesmärk on arendada teadus- ja publitseerimistegevust kooskõlas ühiskonna huvide ja vajadustega, eelisarendatavad teadusvaldkonnad on arhiivindus ja ajalugu.

1. Kirjastustegevus

Rahvusarhiivi kirjastustegevuses on esiplaanil arhiividokumentide publitseerimine, eesmärgiga hõlbustada arhiiviallikate kasutamist, ning arhiivindusliku õppe- ja teaduskirjanduse väljaandmine.

Rahvusarhiivi teadus- ja publitseerimistegevuse üks olulisem strateegiline eesmärk on rahvusvaheliselt tunnustatud eelretsenseeritavate tippteadusväljaannete – ajalookultuuri ajakirja Tuna ja Rahvusarhiivi toimetiste – sisulise taseme hoidmine ja parandamine.

Tegevused

1. Rahvusarhiiv jätkab järgmiste publikatsioonisarjade avaldamist: ajakiri Tuna; Rahvusarhiivi toimetised; Ad Fontes ja Ex Fontibus Archivi Historici Estoniae (allikapublikatsioonid), Scripta Archivi Historici Estoniae (teadusmonograafiad).
2. Senisest enam tähelepanu pööratakse elektroonilisele publitseerimisele (ajakiri Tuna ja Rahvusarhiivi toimetised e-raamatutena).
3. Koostöös Riigikantseleiga antakse välja monograafiate sarja „Eesti riigivanemad“.
4. Jätkuvalt publitseeritakse filme (vastavalt autoriõiguse seaduses kehtestatud võimalustele) DVD-sarjas ja veebikeskkonnas.

2. Teadustegevus

Rahvusarhiivi teadustegevuse aluseks on eelkõige asutusesisesed uurimisprojektid, mille kestus on enamasti 1–3 aastat ja mis reeglina teostatakse konkreetse allikapublikatsiooni, monograafia või artiklikogumiku väljaandmiseks. Neid projekte finantseeritakse riigieelarvelistest vahenditest ja võimalusel kaasatakse muid teaduse rahastamise võimalusi.

Rahvusarhiivi ülesanne on oma võimaluste piires kaasa aidata Eesti teadustegevuse edendamisele, selleks arendatakse teaduslikku koostööd kodu- ja välismaiste arhiivide, kõrgkoolide ja teadusasutustega.

Tegevused

1. Osaletakse Eesti ajalookirjanduse aastapreemia väljaandmisel.
2. Antakse välja Riigikantselei ning Haridus- ja Teadusministeeriumi juubelile (100) pühendatud uurimus.
3. Toetatakse arhiivitöötajate individuaalseid kraaditaotlemisega seotud uurimisprojekte.

Heaks kiidetud Rahvusarhiivi nõukojas 16. detsembril 2016.

Läbi vaadatud arhiivinõukogu poolt 19. jaanuaril 2017.